

УДК

Рекомендовано як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів Вченою радою Уманського національного університету садівництва
(протокол від « 10 » червня 2020 р. № 6).

Рецензенти:

Курило В. І. – доктор юридичних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, Заслужений юрист України, завідувач кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Курило І. В. – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Авторський колектив:

Білошкурська З.П. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних і правових дисциплін Уманського національного університету садівництва.

Поліщук О.А. – кандидат педагогічних наук, магістр права, доцент кафедри соціально-гуманітарних і правових дисциплін Уманського національного університету садівництва.

Поліщук В.В. – доктор с-г наук, професор, декан факультету лісового і садово-паркового господарства Уманського національного університету садівництва, заслужений працівник сільського господарства України.

Козаченко І.В. – кандидат с-г наук, доцент кафедри лісового господарства, Уманського національного університету садівництва.

У навчальному посібнику розкриті основні поняття законодавства і права, юридичної відповідальності та законності, державно-правового регулювання аграрного сектору економіки; дана характеристика правового положення та правового режиму майна суб'єктів аграрного господарювання, висвітлені питання використання природних ресурсів, земель сільськогосподарського і лісогощподарського призначення у сфері господарювання; охарактеризовано правове регулювання господарської діяльності аграрних товаровиробників, аграрного ринку, біржової діяльності, особливості трудових правових відносин в АПК; дана загальна характеристика господарських договорів, правового регулювання оренди, лізингу, банкрутства, відповідальності учасників господарських відносин, відшкодування збитків; розглянуті питання зовнішньоекономічної діяльності аграрних суб'єктів господарювання, поняття зовнішньоекономічних договорів (контрактів), захист прав і законних інтересів аграрних суб'єктів зовнішньоекономічної господарської діяльності України.

Зміст

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА І ПРАВА УКРАЇНИ	9
Тема 1. Поняття законодавства та права.	9
1. Поняття законодавства та права.	9
2. Джерела права.	15
3. Правовідносини: поняття та види.	21
4. Юридична відповідальність.	23
5. Верховенство права та законність.	26
Тема 2. Державно-правове регулювання сільського господарства.	27
1. Засоби державного регулювання, державний контроль та нагляд за господарською діяльністю.	28
2. Державне замовлення та державне завдання.	29
3. Ліцензування, патентування та квотування у господарській діяльності.	29
4. Стандартизація та сертифікація у сфері господарювання.	30
5. Податки в механізмі державного регулювання господарської діяльності.	31
6. Обмеження монополізму та сприяння змагальності у сфері господарювання.	31
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ	32
Тема 3. Правове становище суб'єктів аграрного господарювання.	32
1. Поняття суб'єкта господарювання.	32
2. Види, порядок утворення суб'єктів господарювання.	35
3. Установчі документи та державна реєстрація суб'єкта господарювання.	38
4. Порядок припинення діяльності суб'єкта господарювання, його ліквідація. Порядок розрахунків з кредиторами.	42
Тема 4. Правовий статус сільськогосподарських підприємств.	45
1. Загальна характеристика сільськогосподарського підприємства. Організаційно-правові форми підприємств.	45
2. Установчі документи та державна реєстрація сільськогосподарського підприємства.	48
3. Припинення діяльності сільськогосподарського підприємства.	51
Тема 5. Правовий статус господарських товариств.	54
1. Поняття та види господарських товариств.	54
2. Установчі документи та державна реєстрація сільськогосподарських товариств.	56
3. Власність, вклади засновників та учасників, фонди сільськогосподарських товариств.	58
4. Управління сільськогосподарським товариством.	60
5. Припинення діяльності сільськогосподарського товариства.	61
Тема 6. Приватні та інші види підприємств.	64
1. Приватні підприємства.	64
2. Фермерське господарство.	66
3. Орендне підприємство.	69
4. Підприємство з іноземними інвестиціями та іноземні підприємства.	67
Тема 7. Об'єднання підприємств.	77
1. Поняття об'єднання підприємств та їх види.	77
2. Організаційно-правові форми об'єднання підприємств.	79
3. Промислово-фінансові групи.	82
4. Асоційовані підприємства. Холдингові компанії.	84
Тема 8. Громадянин як суб'єкт господарювання. Особливості статусу інших суб'єктів господарювання.	85
1. Громадянин у сфері господарювання.	85
2. Особливості статусу іноземних суб'єктів господарювання.	89
3. Кредитні спілки у сфері господарювання.	89

4. Особливості статусу благодійних та інших неприбуткових організацій у сфері господарювання.	93
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. МАЙНОВА ОСНОВА АГРАРНОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ	98
Тема 9. Загальна характеристика майнових прав суб'єктів аграрного господарювання.	98
1. Майно у сфері господарювання та джерела його формування. Джерела формування майна суб'єктів господарювання.	98
2. Правовий режим майна суб'єктів господарювання.	108
3. Право власності - основне речове право у сфері господарювання та організаційно-установчі повноваження власника.	113
4. Майновий стан, майнові права та обов'язки, гарантії та захист майнових прав суб'єктів господарювання.	116
Тема 10. Використання природних ресурсів у сфері господарювання.	122
1. Загальна характеристика використання природних ресурсів у сільському господарстві.	122
2. Особливості правового режиму використання природних ресурсів у сфері господарювання.	124
3. Використання природних ресурсів суб'єктами господарювання на праві власності.	126
4. Використання природних ресурсів на праві користування.	129
5. Права та обов'язки суб'єктів господарювання щодо використання природних ресурсів.	131
Тема 11. Правове регулювання земельних відносин. Земельне законодавство.	133
1. Правове регулювання земельних відносин. Обов'язки власників земельних ділянок.	133
2. Право постійного користування земельною ділянкою. Права і обов'язки землекористувачів.	142
3. Право оренди земельної ділянки. Правове регулювання договорів оренди земельної частки (паю).	147
4. Порядок виділення на місцевості земельної ділянки власнику земельної частки (паю).	154
5. Право концесіонера на земельну ділянку.	158
6. Захист прав на землю. Способи захисту прав на земельні ділянки. Недійсність угод щодо земельних ділянок.	158
Тема 12. Правове регулювання земель сільськогосподарського призначення.	164
1. Земельні ділянки сільськогосподарського призначення та порядок їх використання. Земельні ділянки державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій.	165
2. Приватизація земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій. Використання земельних ділянок з меліоративними системами.	171
3. Земельні ділянки сільськогосподарських підприємств.	181
4. Визначення місця розташування земельних ділянок громадян при ліквідації сільськогосподарських підприємств, установ та організацій.	183
5. Розподіл несільськогосподарських угідь при ліквідації сільськогосподарських підприємств.	184
6. Землі фермерського господарства.	186
7. Земельні ділянки особистих селянських господарств.	190
8. Земельні ділянки для сінокосіння і випасання худоби, для садівництва, для городництва.	192
Тема 13. Землі заповідного та іншого природоохоронного призначення.	198

1. Поняття та склад земель природно-заповідного фонду.	198
2. Використання земель природно-заповідного фонду.	199
3. Землі іншого природоохоронного призначення та їх використання.	201
4. Визначення земель оздоровчого призначення.	204
Тема 14. Землі лісогосподарського призначення.	205
1. Поняття земель лісогосподарського призначення.	205
2. Власність на землі лісогосподарського призначення.	207
3. Використання земель лісогосподарського призначення.	208
4. Особливості правового режиму земельних ділянок лісогосподарського призначення, що зазнали радіоактивного забруднення.	211
5. Правовий режим земельних ділянок полезахисних лісосмуг.	212
Тема 15. Землі водного фонду.	213
1. Правовий режим земель водного фонду.	213
2. Прибережні захисні смуги.	218
3. Обмеження у використанні земельних ділянок прибережних захисних смуг уздовж річок, навколо водойм та на островах.	220
4. Обмеження у використанні земельних ділянок прибережних захисних смуг уздовж морів, морських заток і лиманів та на островах у внутрішніх морських водах.	221
5. Смуги відведення.	223
6. Берегові смуги водних шляхів.	224
Тема 16. Державний земельний кадастр.	225
1. Визначення та призначення державного земельного кадастру.	225
2. Складові частини державного земельного кадастру, порядок його ведення.	227
Тема 17. Вирішення земельних спорів.	231
1. Органи, що вирішують земельні спори.	231
2. Порядок розгляду земельних спорів органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади з питань земельних ресурсів.	234
3. Права і обов'язки сторін при розгляді земельних спорів.	236
4. Виконання рішення органів виконавчої влади з питань земельних ресурсів та органів місцевого самоврядування щодо земельних спорів.	236
Тема 18. Відшкодування збитків власникам та користувачам землі та втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва.	238
1. Підстави відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам.	238
2. Порядок відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам.	239
3. Відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва.	241
4. Звільнення від відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва.	243
5. Використання коштів, які надходять у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва.	245
Тема 19. Відповідальність за порушення земельного законодавства.	246
1. Загальні положення відповідальності.	246
2. Відповідальність за порушення земельного законодавства.	247
3. Види відповідальності. Повернення самовільно зайнятих земельних ділянок.	251
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКИХ ТА ТРУДОВИХ ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В АПК	256
Тема 20. Правове регулювання господарської діяльності аграрних товаровиробників.	256
1. Поняття правового регулювання виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.	256

2. Основні засади і правові форми планування господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників.	259
3. Легалізації господарської діяльності.	261
4. Правове регулювання економічної конкуренції.	268
5. Відповідальність за правопорушення у сфері економічної конкуренції.	270
Тема 21. Правове регулювання аграрного ринку, його інфраструктура.	276
1. Поняття, ознаки, функції, права та обов'язки біржі.	276
2. Види біржових угод.	281
3. Правила біржової торгівлі.	284
4. Правове становище та особливості Аграрної біржі.	286
5. Правовий статус фондової біржі.	289
Тема 22. Правове регулювання трудових правових відносин в сільськогосподарських підприємствах.	291
1. Поняття трудового договору. Сторони та зміст трудового договору. Види трудового договору. Контракт — особливий вид трудового договору.	291
2. Зміна умов трудового договору.	304
3. Припинення трудового договору. Розірвання трудового договору з ініціативи працівника і власника. Додаткові підстави розірвання трудового договору з ініціативи власника. Розірвання трудового договору з ініціативи третіх осіб. Відсторонення від роботи.	308
4. Робочий час, види робочого часу, надурочна робота, поняття чергування в сільськогосподарських підприємствах.	324
5. Поняття та види часу відпочинку. Відпустки, їх види та порядок надання.	334
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5. ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ В АПК	350
Тема 23. Загальна характеристика господарських договорів.	350
1. Загальна характеристика договорів в сільському господарстві	350
2. Загальні та істотні умови господарського договору, загальний порядок їх укладення.	353
3. Особливості укладення попередніх господарських договорів.	364
4. Порядок зміни та розірвання господарських договорів.	365
5. Договір контрактації сільськогосподарської продукції	367
6. Поняття договору поставки. Строки і особливості договору поставки.	369
7. Договір постачання енергетичних та інших ресурсів через приєднану мережу.	374
Тема 24. Правове регулювання оренди та лізингу.	377
1. Договори оренди майна у сфері господарювання: поняття та умови договору оренди.	377
2. Основні права та обов'язки орендаря.	382
3. Припинення договору оренди.	385
4. Правові засади оренди землі.	387
5. Договори лізингу.	404
Тема 25. Ціни і ціноутворення у сфері господарювання.	410
1. Поняття ціни. Законодавство про ціни і ціноутворення.	410
2. Вільні ціни.	412
3. Державні та комунальні ціни.	413
Тема 26. Правове регулювання банкрутства.	414
1. Поняття банкрутства.	414
2. Проведення у справі про банкрутство.	419
3. Заходи щодо запобігання банкрутству боржника; судові та позасудові процедури.	448
4. Мирова угода та строк її укладення.	454
5. Особливості банкрутства фермерського господарства.	459
6. Особливості банкрутства сільськогосподарських підприємств.	462
7. Черговість задоволення вимог кредиторів.	463
8. Визначення термінів.	467

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 6. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ	471
Тема 27. Відповідальність за правопорушення у сфері господарювання.	471
1. Загальна характеристика відповідальності учасників господарських відносин.	472
2. Функції відповідальності.	474
3. Види відповідальності.	476
4. Підстави відповідальності.	483
5. Межі господарсько-правової відповідальності.	485
6. Досудовий порядок реалізації господарсько-правової відповідальності.	488
7. Строки реалізації господарсько-правової відповідальності.	490
Тема 28. Відшкодування збитків у сфері господарювання.	491
1. Поняття збитків, їх види.	491
2. Склад та розмір відшкодування збитків.	494
3. Умови та порядок відшкодування збитків.	501
4. Солідарне відшкодування збитків.	504
5. Регресні вимоги щодо відшкодування збитків.	506
6. Відшкодування збитків у разі порушення грошових зобов'язань.	507
Тема 29. Штрафні та оперативно-господарські санкції.	509
1. Поняття штрафних санкцій, їх види.	509
2. Розмір штрафних санкцій.	512
3. Порядок застосування штрафних санкцій.	514
4. Зменшення розміру штрафних санкцій.	516
5. Оперативно-господарські санкції.	517
Тема 30. Адміністративно-господарські санкції.	520
1. Поняття та підстави застосування адміністративно-господарських санкцій	520
2. Види адміністративно-господарських санкцій.	522
3. Гарантії прав суб'єктів господарювання у разі неправомірного застосування до них санкцій та строки застосування адміністративно-господарських санкцій	537
Тема 31. Відповідальність за порушення екологічного законодавства.	538
1. Механізм забезпечення екологічної безпеки в Україні.	538
2. Суб'єкти та об'єкти екологічного права.	540
3. Юридична відповідальність за порушення екологічного законодавства.	548
4. Законодавство, яке регулює екологічні правовідносини.	554
Тема 32. Юридична відповідальність за порушення в аграрному секторі економіки України	557
1. Поняття юридичної відповідальності.	557
2. Дисциплінарна відповідальність осіб, зайнятих у сільськогосподарському виробництві.	561
3. Матеріальна відповідальність працівників сільськогосподарських підприємств.	568
4. Матеріальна відповідальність роботодавця за шкоду, заподіяну працівникові.	579
5. Відшкодування моральної шкоди.	581
6. Адміністративна відповідальність за порушення у сільському господарстві.	582
7. Аграрні правопорушення, як підстави кримінальної відповідальності.	585
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 7. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	589
Тема 33. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів агробізнесу.	589
1. Поняття зовнішньоекономічної діяльності. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності.	589
2. Види зовнішньоекономічної діяльності та зовнішньоекономічні операції.	595

3. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Ліцензування і квотування зовнішньоекономічних операцій.	599
4. Зовнішньоекономічні договори (контракти).	606
5. Митне регулювання та принципи оподаткування зовнішньоекономічної діяльності.	610
6. Валютні рахунки та валютна виручка від зовнішньоекономічної діяльності.	613
7. Державне регулювання та захист прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.	615
Тема 34. Правовий режим іноземних інвестицій.	616
1. Поняття іноземних інвестицій і їх роль в економіці України. Форми і види іноземних інвестицій.	616
2. Державна реєстрація іноземних інвестицій.	618
3. Особливості правового регулювання іноземних інвестицій, що здійснюються за окремими договорами (контрактами).	620
4. Гарантії і компенсації іноземним інвесторам.	623
Тема 35. Правове регулювання спеціальних (вільних) економічних зон та концесійна діяльність в Україні.	626
1. Поняття, види, порядок створення і правове регулювання спеціальних (вільних) економічних зон.	626
2. Територія і статус спеціальної (вільної) економічної зони, особливості правового регулювання господарської діяльності у вільних економічних зонах; порядок їх ліквідації.	630
3. Концесійна діяльність в Україні. Законодавство про концесії.	637
4. Концесійний договір.	642
Додатки:	645
Історія виникнення та розвиток аграрного законодавства в Україні.	645
Історія розвитку земельного законодавства і земельного права України.	674
Контрольні тестові завдання. Варіант 1.	698
Контрольні тестові завдання. Варіант 2.	713
Робоча програма навчальної дисципліни	742
Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять та написання рефератів	755
Самостійна робота студентів. Зміст самостійної роботи. Теми рефератів.	761
Список рекомендованої літератури.	768
Нормативно-правові акти.	768
Навчальні посібники та підручники.	771
Інформаційні ресурси. Пошукові та інформаційні системи Інтернет.	772